

## Akkordudvidelser i jazzharmonik

Fig. 4 a) b) c) d) e)



### 2.1 Substitution af akkordtoner

Akkorder kan således udvides ved at udskifte en eller evt. flere toner i overbygningsskemaet - toner, der af den ene eller den anden grund kan undværes i den pågældende stemme.

- Disse grunde kan være:
- 1) Grundtonen kan undværes i overbygningsskemaet, da den normalt findes i bassen i forvejen (dette giver mulighed for 9 for 1)
  - 2) Kvinten kan undværes – den er så at sige ”indeholdt” i grundtonen, optræder evt. allerede i bassen i form af vekselsbas (Fig. 4.e, her 13 for 5).
  - 3) Melodiotonen fordobler tertsen i en mol akkord (fordobling).
  - 4) Ønsket om et funktionsskift – fx sus4 i stedet for tertsen i en dominantseptimakkord.
- Den nærmere størrelse af udvidelserne (fx 9, b9 eller #9) afgøres af forskellige faktorer, som omtales i det følgende.

#### 2.1.1 9 for 1 - nonen i stedet for grundtonen.

Eftersom grundtonen er i bassen, kan *nonen* i stedet for grundtonefordobling benyttes i en af de øvrige stemmer; dette betegnes 9 for 1 – (Fig. 4.c)

#### 2.1.2 13 for 5 – tredicimen (13'eren) i stedet for kvinten.

Tretteneren kan benyttes i stedet for kvinten (som kan undværes) - betegnes 13 for 5 (Fig. 4. e)

#### 2.1.3 11 /sus for 3 – kvart i stedet for terts.

Elleveeren kan benyttes i stedet for tertsen; dette betegnes 11 for 3. I en sus-akkord har kvarten substitueret tertsen; dette betegnes sus for 3.

#### 2.1.4 6 for Δ – seksten i stedet for stor septim.

Seksten kan benyttes i stedet for den store septim; dette betegnes 6 for Δ. Denne substitution anvendes kun på akkorder med stor septim, bl.a. når grundtonen er i melodien.

### 2.2 Sammenfatning

Ovenstående kan sammenfattes til flg. grundlæggende regel for substitution af akkordtoner med udvidelsestoner:

Fig. 5. Den nærmere størrelse af udvidelserne afhænger af sammenhængen.

Oprindelig Akkordtone	Udvidelse	overbygningsskemaet
Δ	6 for 7	overbygningsskemaet
5	13 (6) for 5	akkord
3	(sus4) 11 for 3	
1	9 for 1	
1	1	grundtone

## Tonalt betingede udvidelsestoner

den fremgår af afsnittet Udvidelsestoner fra vertikale akkordskalaer. Den er erfaringsmæssigt relativ enkel at gå til, samtidig med at den fører til absolut brugbare resultater.

### 4. Udvidelsestoner fra vertikale akkordskalaer

For de fleste akkorder gælder det, at deres udvidelsesmuligheder ikke påvirkes af deres funktion. Disse akkorder kan udvides efter deres primære vertikale akkordskala, som fremgår af Fig. 9 nedenfor.

For dominantiske og dermed beslægtede akkorder gælder, at der i de fleste situationer ved udvælgelsen af udvidelsestoner må tages hensyn til akkordens funktion; disse akkorder behandles i afsnit 0 nedenfor.

#### 4.1 Udvidelser til akkorder m. entydige udvidelsesmuligheder

Udvidelsesmulighederne for disse akkorder fremgår af Fig. 9.

Fig. 9. Primære vertikale akkordskalaer for akkorder med entydige udvidelsesmuligheder.

akkordtype	skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udvidelse	udvidelser	trin	moderskala
C <sup>Δ</sup>	lydisk	9, #11, 13	IV	dur
Cm <sup>Δ</sup>	melodisk mol	9, 11 13	I	melodisk mol
Cm <sup>7</sup>	dorisk	9, 11, (13)	II	dur
Cm <sup>7</sup> Δ5	(lokrisisk #2)	9, 11, b13	VI	melodisk mol
C <sup>o7</sup>	ottertone	Δ, 9, 11, b13	I	ottertone skala (hel-halv)
C <sup>Δ</sup> b5	(lydisk #5)	9, #11, 13	III	melodisk mol
C <sup>7</sup> sus	mixolydisk	9, 13, (3)	V	dur
C <sup>7</sup> (b9)sus	(frygisk #6)	b9, 13, (b3)	II	melodisk mol

#### 4.2 Udvidelser til dominantiske funktioner / V7- funktioner

Dominantfunktionen kommer til udtryk i en række forskellige akkordtyper:

- Dominanter, dvs. V7-akkorder
  - Bidominanter, dvs. V7/trin i tonarten
  - Vekseldominanter, dvs. V7/IV
  - Tritonussubstitutioner, dvs. subV7 og subV7/ trin i tonarten
  - o7-akkorder
  - Dominantseptimakkorder uden dominantisk funktion.
- I nedenstående oversigtsrække anvendes udvidelsesmuligheder til dominantseptimakkorder er valget af udvidelser til såvel dominantiske som bidominantiske akkorder - dvs. V7 samt V7/diatonisk akkorder - primært styret af, hvorvidt den dominantiske funktion udspringer af en dur- eller moltonalitet, dvs. om den akkord, den dominantiske funktion rettet mod, er en dur- eller molakkord.

#### 4.2.1 V7 til dur-tonika/bitonika

Nedenstående udvidelser til dominantiske akkorder vedrører udvidelser for såvel V7 i den primære durtonalitet som bidominanter i de sekundære dur-tonaliteter, dvs. V7/durakkord.

Fig. 10 Udvidelser til (bi)dominanter med retning mod durakkord. I den optrukne ramme står de mest anvendelige udvidelsesmuligheder.

Trinfunktion: V7 til durakkord		Skalabeteegnelse - ( ) : ikke gene- relt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
i dur:	i mol:				
V7	V7/III	mixolydisk	9, 13	V	dur
V7/IV	V7/VI	mixolydisk ♯9 (ottetone)	♯9, 13	V	harmonisk dur
	V7/VII		♯9, ♯9, ♯11, 13	IV / II	ottetone

#### 4.2.2 V7 til mol-tonika/bitonika

Nedenstående udvidelser til dominantiske akkorder vedrører udvidelser for såvel V7 i den primære moltonalitet som bidominanter i de sekundære mol-tonaliteter, dvs. V7/molakkord.

Fig. 11 Udvidelser til (bi)dominanter med retning mod molakkord. I den optrukne ramme står de mest anvendelige udvidelsesmuligheder.

Trinfunktion: V7 til molakkord		Skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
i dur:	i mol:				
V7/II	V7	mixolydisk ♯9, ♯13 (altereret ♯5)	♯9, ♯13	V	harmonisk mol
V7/III	V7/IV		♯9, ♯9, ♯13	III	harmonisk dur
	V7/VI	altereret	♯9, ♯9, ♯5, ♯13	VII	melodisk mol

#### 4.2.3 Udvidelser til vekseldominant – V7 / V

Fig. 12 Udvidelser til vekseldominanter V7/V. I de optrukne rammer står de mest anvendelige udvidelsesmuligheder.

Trinfunktion:		Skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
i dur:	i mol:				
V7/V	-	mixolydisk	9, 13	V	dur
V7/V	-	lydisk ♯7 (mixolydisk ♯11)	9, ♯11, 13	IV	melodisk mol
-	V7/V	altereret	♯9, ♯9, ♯5, ♯13	VII	melodisk mol
-	V7/V	mixolydisk ♯9, ♯13	♯9, ♯13	V	harmonisk mol

#### 4.2.4 Udvidelser til tritonussubstitutioner – subV7

Alle subV7-akkorder – tritonussubstitutioner til såvel dominanter som bidominanter – tager normalt udvidelser fra lydsk ♯7-skalaen.

Fig. 13 Udvidelser til tritonussubstitutioner – såvel subV7 som subV7/diatonisk akkord. I den optrukne ramme står de mest anvendelige udvidelsesmuligheder.

Trinfunktion:	Skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
subV7 & subV7/diatonisk akkord	mixolydisk lydisk ♯7 (mixolydisk ♯11)	9, 13 9, ♯11, 13	V IV	dur melodisk mol

#### 4.2.5 Udvidelser til o7-akkorder

Alle o7-akkorder kan tage udvidelser fra 8-toneskalaen. Derudover er der mulighed for at en o7-akkord kan tage udvidelser fra den tilhørende dominantiske akkord; disse tilfælde vil ikke blive oprullet nedenfor, men kan udtrages af oversigterne i pkt. 4.2.1 - 4.2.3 ovenfor.

Fig. 14 Udvidelser til o7-akkorder

På alle trin:	Skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
o7	(ottetone)	A, 9, 11, ♯13	I	ottetoneskala (hel-halv)

#### 4.2.6 Udvidelser til dominantseptimakkorder uden dominantisk funktion

Fig. 15 Udvidelser til dominantseptimakkorder uden dominantisk funktion. I den optrukne ramme står de mest anvendelige udvidelsesmuligheder.

Trinfunktion:	Skalabeteegnelse - ( ) : ikke generelt udbredte	Udvidelser	Trin	Moderskala
I7 II7 IV7 V7 (blues) III7 VI7 VII7 ♯II7 ♯III7 ♯V7 ♯VI7 ♯VII7	mixolydisk lydisk ♯7 (mixolydisk ♯11)	9, 13 9, ♯11, 13	V IV	dur melodisk mol

Dominantseptimakkorder uden dominantisk funktion finder man bl.a. i bluesharmonik. Bemærk endvidere, at akkordudvidelserne fra lydsk ♯7 svarer til overtonerrekens første syv forskellige toner.